

האם האופציה הצבאית מול איראן תחזור אל השולחן?

אפרים קם

התרחיש של מהלך צבאי נגד אתרי הגרעין באיראן היה תמיד בעייתי, רווי סיכונים ומנוגד לעמדתן של רוב המדינות. רק ארצות-הברית וישראל שוקלות אופציה זו, וגם הן אינן ממהרות לבצעה. אישור הסכם הגרעין ב־2015 הקפיא אותה למעשה, אולם עליית ממשל טראמפ והעימות בין איראן לישראל בחזית הסורית משנים את המצב, בעיקר משום שהממשל נוקט מדיניות של לחצים כבדים על איראן. במצב הנוכחי טרם נוצרו תנאים להפעלת האופציה הצבאית מול איראן. ארצות-הברית וישראל מעדיפות כנראה להגביר את הלחצים על איראן ולנסות לאלצה להסכים לתיקון מהותי של הסכם הגרעין, ואולי הלחצים יובילו לזעזוע פנימי באיראן. אולם המצב החדש יוצר אפשרויות חדשות לגבי מהלך צבאי באיראן, בשני תרחישים עיקריים: האחד – אם הסכם הגרעין יתמוטט ואיראן תחליט להעלות מחדש את רמת הפעילות הגרעינית שלה, עד כדי איום לפרוץ לנשק גרעיני; השני – אם התקיפות בסוריה יידרדרו לכדי עימות נרחב בין איראן לישראל, כולל מלחמת טילים ורקטות, שייצרו הזדמנות לישראל לתקוף גם את אתרי הגרעין באיראן.

מילות מפתח: יחסי ארצות-הברית-איראן, עימות ישראל-איראן, אתרי הגרעין באיראן; הסכם הגרעין

מהלך צבאי לעצירת תוכנית הגרעין של איראן באמצעות תקיפת אתרי הגרעין שלה לא היה מעולם אטרקטיבי בעיני המדינות הנוגעות בדבר. היה ברור לכולן שזהו מהלך בעייתי ורווי סיכונים, שהצלחתו אינה מובטחת. ההנחה המקובלת הייתה

ד"ר אפרים קם הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

שגם תקיפה מוצלחת לא תעצור לחלוטין את איראן לאורך ימים, וכי כעבור פרק זמן איראן תנסה לחזור ולשקם תוכנית גרעין צבאית, כשהתקיפה עלולה לתת בידיה הצדקה לפרוץ לעבר הנשק הגרעיני. לכך הצטרף החשש שאיראן גם תגיב על התקיפה, וכי תגובתה תסבך את ארצות־הברית ומדינות נוספות בעימות הצבאי. עקב חששות אלה, כמעט כל המדינות הנוגעות בדבר התנגדו עד כה למהלך הצבאי, והבהירו שלא יטלו בו חלק. רק שתי מדינות שקלו את האופציה הצבאית, או לפחות לא פסלו אותה – ארצות־הברית וישראל. שתיהן התבטאו בניסוח דומה: כל האופציות למנוע מאיראן נשק גרעיני נמצאות על השולחן, ובכללן האופציה הצבאית. כך טען ממשל אובמה שהאופציה הצבאית מובאת בחשבון, והנשיא עצמו הדגיש במארס 2012 שהן איראן והן ישראל צריכות להתייחס ברצינות לאפשרות של מהלך אמריקאי נגד אתרי הגרעין של איראן.¹ יתר על כן, בתקופת ממשל אובמה פיתחה ארצות־הברית אמצעי לחימה בעלי יכולת לחדור את המיגון של מתקני הגרעין האיראניים ולגרום להם נזק ניכר.²

אלא שבה בעת הממשל טרח להדגיש שטרם בשלו התנאים לביצוע מהלך צבאי באיראן. הסתייגותו זו נבעה מחששו שמא תקיפת מתקני הגרעין באיראן תעצור את תוכנית הגרעין האיראנית לפרק זמן קצר בלבד, ובסופו של דבר אף תאיץ אותה, וכי התגובה האיראנית הצפויה בעקבות התקיפה תוביל להידרדרות צבאית נרחבת במזרח התיכון שבה תסתבך גם ארצות־הברית, ואשר תגרום משבר בשוק הנפט. לעומת זאת, ישראל סברה שתקיפת אתרי הגרעין יכולה להביא לדחיית תוכנית הגרעין האיראנית לפרק זמן ארוך, שיכולת התגובה של איראן מוגבלת ואיראן תירתע מעימות עם ארצות־הברית, ולכן התרחיש של הידרדרות אזורית נרחבת אינו סביר ביותר.³

הסכם הגרעין והאופציה הצבאית

אישור הסכם הגרעין ביולי 2015 הקפיא למעשה את אפשרות הפעלתה של האופציה הצבאית. מעבר לספקות בדבר סיכויי הצלחתו של המהלך הצבאי, ממשל אובמה לא הסתיר שהוא רואה בהסכם הישג חשוב של מדיניותו כלפי המזרח התיכון, אשר יצר אצלו ציפיות להרחבת הדיאלוג עם איראן לסוגיות אזוריות, ואף להתמתנות מדיניותה. ברור כי גישה זו פגעה באמינותה של הפעלת האופציה הצבאית בידי ממשל אובמה. גם איראן הבינה כנראה שאין בכוונת הממשל לנקוט מהלך צבאי, לפחות כל עוד היא עצמה לא תפר את ההסכם באורח בוטה.

בה בעת, השגת הסכם הגרעין פגעה גם באמינותה של הפעלת האופציה הצבאית בידי ישראל. לישראל היה ברור שידיה כבולות ושאינן ביכולתה לנקוט צעד צבאי שיפגע בהסכם, משום שהיא תואשם בערעורו של ההסכם ובהשלכותיו. ישראל גם תזדקק לסיוע אמריקאי לאחר מהלך צבאי, כדי לבלום תגובה איראנית נגדה

ולמנוע את שיקום תוכנית הגרעין האיראנית – וספק אם הייתה מקבלת סיוע זה מממשל אובמה. ומעל לכל אלה, עוד לפני אישור הסכם הגרעין הודיע אובמה עצמו שממשלו כלל לא נתן לישראל אור ירוק לתקוף באיראן, וראשי הממשל הבהירו לישראל בגלוי שאל לה להפתיע אותו בביצוע תקיפה באיראן.⁴ רבים בארצות-הברית ובישראל סבורים גם שבשנים הראשונות לאחר אישור ההסכם יש בו יתרונות העולים על חסרונותיו, לאור ההגבלות שהוטלו על תוכנית הגרעין האיראנית; רק בשנים הבאות, לאחר שחלק גדול מההגבלות יוסרו ואיראן תוכל לפתח תוכנית מתקדמת להעשרת אורניום, תיווצר הסכנה העיקרית הטמונה בתוכנית הגרעין. ולבסוף, במשך הזמן התברר כי בצמרת הישראלית היו חילוקי דעות רציניים לגבי יעילות התקיפה וכדאיותה, וקשה היה להגיע להחלטה לבצע מהלך צבאי נגד איראן כאשר אנשי מפתח במסד הביטחוני התנגדו לתקיפה. מכל זה ברור כי מאז אישור הסכם הגרעין, ולפחות עד סיום כהונתו של ממשל אובמה, לא היה מקום למהלך צבאי באיראן – לא ישראלי וודאי לא אמריקאי. התנאי העיקרי שיכול היה לאפשר מהלך כזה היה הפרה רצינית של ההסכם על ידי איראן. אלא שעד כה לא הוכח קיומה של הפרה כזו, וברור כי בנסיבות אלה ממשל אובמה היה מתנגד לתקיפה.

ממשל טראמפ: תנאים חדשים

מצב זה השתנה במידה רבה לאחר כניסתו לתפקיד של ממשל טראמפ. לשינוי זה היו שלוש סיבות חשובות במיוחד:

הראשונה – גישתו הבסיסית של ממשל טראמפ כלפי איראן, השונה במהותה מזו של ממשל אובמה, כאשר מלבד הנשיא מצויים לצידו אישים בכירים המצדדים בגישה של יד חזקה כלפי איראן, ובראשם מזכיר המדינה מייק פומפאו והיועץ לביטחון לאומי ג'ון בולטון.

השנייה – החלטתו של טראמפ לפרוש מהסכם הגרעין ולחזור להטיל סנקציות קשות על איראן, המניעה את הנהגת איראן לאיים בחידוש פעילות הגרעין שלה ברמה שקדמה להסכם הגרעין, ואולי מעבר לכך.

השלישית – ההתערבות הצבאית של איראן בלחימה בסוריה, שהחלה עוד בתקופת ממשל אובמה, אך בתקופת ממשל טראמפ הביאה להרחבת העימות הצבאי בין איראן לישראל בזירה הסורית.

נקודת המוצא לשינוי בולט זה היא יחסו של ממשל טראמפ לאיראן. טראמפ רואה באיראן את מקור הרוע העיקרי במזרח התיכון ואת בסיס האוימים על ארצות-הברית ובעלות בריתה באזור, ובראשן ישראל. בעיניו, הרכיב החמור והבעייתי בהתנהלותה של איראן הוא חתירתה להשגת נשק גרעיני, ומאחר שהסכם הגרעין אינו מונע חתירה זו, זהו הסכם גרוע מאוד. אך סוגיית הגרעין אינה הכול. לצד

איום זה מונה הממשל גם את התערבותה של איראן במדינות אחרות באזור, את מאמציה הגוברים להרחיב את מעגל נוכחותה והשפעתה במרחב, גם על חשבון ההשפעה והאינטרסים של ארצות־הברית בו, את השקעתה בפיתוח טילים ארוכי טווח ואת תמיכתה בטרור. ממשל טראמפ אינו מאמין כקודמו בסיכוי לבנות יחסי אמון ומערכת הידברות עם המשטר האיראני הנוכחי, שיביאו בהמשך התהליך להתמתנותה של איראן.

במקום זאת, ממשל טראמפ סבור כנראה שרק מערכת לחצים כבדים שתופעל על איראן בתחומים שונים תוכל להביא לשינוי באופיו ובמדיניותו של הממשל האיראני, ואולי תחזק את האופוזיציה נגדו ותביא לנפילתו. לחצים אלה הופעלו עד כה בשני גלים: בהודעת טראמפ על פרישת ארצות־הברית מהסכם הגרעין, שלוותה בהחזרת הסנקציות הכלכליות על איראן ובהבטחה להטיל סנקציות נוספות, שהשפעתן כבר מורגשת במשק האיראני, ובתריסר התנאים הקיצוניים שמזכיר המדינה פומפאו הציב בפני המשטר האיראני.⁵ גם אם מערכת הלחצים על איראן והרעת המצב הכלכלי שלה לא יובילו לשינוי המשטר, הממשל מקווה שאלה לפחות יניעו את איראן להסכים לפתיחת הסכם הגרעין ולשינויים ניכרים בו, ברוח דרישותיהן של ארצות־הברית וישראל.

ממשל טראמפ לא איים עד כה בצעדים צבאיים משמעותיים נגד איראן – לא בהקשר לתוכנית הגרעין ולא בהקשר לנוכחות האיראנית בסוריה. הממשל אומנם מעניק גיבוי מילולי מלא לתקיפות חיל האוויר הישראלי נגד יעדים איראניים בסוריה ומצדיק אותן,⁶ ומטוסים אמריקאיים תקפו פעמים אחדות שיירות נשק של איראן והמיליציות השיעיות, אולם בשלב הנוכחי נראה שהממשל אינו רואה מקום למהלך צבאי נגד אתרי הגרעין באיראן – משום שאיראן טרם סיפקה עילה לתקיפה באמצעות הפרה בוטה של הסכם הגרעין. אך נראה שהסיבה החשובה יותר להימנעות מתקיפה היא שהפעלת הלחצים הכלכליים נגד איראן טרם מיצתה את עצמה והיא עשויה לתת פירות נוספים בעתיד, ולכן עדיין אין סיבה להסתבך בתקיפת אתרי הגרעין. כך הסביר מזכיר המדינה מייק פומפאו בסוף יוני 2018, כי אם איראן תחתור להשגת נשק גרעיני היא תעמוד מול זעמו של כל העולם, אך הוא הבהיר שבכך אין הוא מדבר על מהלך צבאי נגד איראן.⁷

תפיסתו של ממשל טראמפ משפיעה גם על עמדת ישראל. בתקופת ממשל אובמה נמנעה ישראל ממהלך צבאי באיראן, בין השאר משום שעמדת הממשל לגבי האופציה הצבאית הייתה שונה מעמדתה. עתה ישראל נמנעת מאיום במהלך צבאי באיראן דווקא עקב הקרבה בין עמדותיה לזו של ממשל טראמפ. ישראל שותפה כנראה לעמדתו של ממשל טראמפ, שהדרך הנכונה כיום לטפל בסוגיית הגרעין האיראני היא לערער את הסכם הגרעין ולהכביד את הלחץ הכלכלי על המשטר האיראני. כל עוד לחץ זה מופעל, אין גם לישראל סיבה לשקול את הפעלת

האופציה הצבאית, על כל הסיכונים הכרוכים בה, ועדיף להמתין עד שיתבררו תוצאותיו של הלחץ.

שני תרחישים אפשריים לאופציה הצבאית

גם אם משמעות הדברים היא שבשלב זה הן ממשל טראמפ והן מנהיגי ישראל אינם שוקלים כנראה להפעיל את האופציה הצבאית, היא עשויה לצאת מהקפאה זו לפחות בשני תרחישים. שניהם לא היו רלוונטיים כאשר הושג הסכם הגרעין, והם נובעים ממדיניותו של ממשל טראמפ כלפי איראן ומהמתח שנוצר בין איראן לישראל בזירה הסורית.

התרחיש האחד נוגע להתנהלות איראן בתחום הגרעין. איראן טרם הגדירה סופית את עמדתה בסוגיה זו. ברור שהיא מעוניינת מאוד בהמשך הסכם הגרעין, ורואה בפרישת ארצות הברית ממנו והחזרת הסנקציות צעד חמור ומזיק לגביה. מסיבה זו היא טרם הודיעה על ביטול ההסכם, ובינתיים היא מנסה להחיות אותו בשיתוף פעולה עם חמש השותפות האחרות להסכם, שגם להן עניין דומה. אולם אפשר להניח שגישתה זו של איראן היא עמדת ביניים בלבד, מסיבה כפולה: איראן מעמידה בפני חמש המדינות תנאים להמשך ההסכם – כגון הימנעות ממשא ומתן בסוגיית הטילים הבליסטיים ובהתנהלותה האזורית של איראן, ופיצוי על הנזקים שהחזרת הסנקציות תגרום לה – שקרוב לוודאי כי לפחות הממשלות האירופיות לא יקבלו אותם כפי שהם. חשוב מכך, תמיכה משותפת זו בהמשך ההסכם אינה מסייעת לאיראן במידה רבה, משום שהחזרת הסנקציות על ידי ממשל טראמפ כבר מחמירה את מצבו של המשק האיראני במידה ניכרת, כאשר לשותפותיה של איראן להסכם אין יכולת מספקת לסייע לה בצמצום נזקי הסנקציות.

במצב קשה זה, ואם הסכם הגרעין יתמוטט לבסוף ללא השתתפות ארצות הברית, עומדות בפני איראן שתי דרכי פעולה אפשריות. האחת, להגמיש את עמדתה בעניין ההסכם ולגלות נכונות להגיע להסכם מחודש, שיענה על לפחות חלק מהדרישות האמריקאיות הן בסוגיית הגרעין והן בסוגיות אחרות, כדוגמת תוכנית הטילים והתנהלותה האזורית. זו אפשרות קשה מאוד לאיראן, שעד כה דחתה על הסף כל הצעה לפתוח את הסכם הגרעין למשא ומתן מחודש או לדון בסוגיית הטילים, מה גם שדיון מחודש באלה כאשר מולה נמצא ממשל טראמפ אינו מבשר טובות לאיראן.

הדרך השנייה הנשקלת כנראה על ידי איראן היא לחרוג מההגבלות שההסכם הטיל על תוכנית הגרעין האיראנית, או מחלקן. זוהי אפשרות שאיראן מאותתת לגביה בחודשים האחרונים כתגובה לפרישת ארצות הברית מההסכם, ובעיקר משדרת כוונה לחזור להעשרת אורניום ברמה של 20 אחוזים. כאמנהאי גם הזהיר שאם הסכם הגרעין לא ישרת את מטרותיה של איראן, היא תפרוש ממנו לחלוטין.⁸

גם שר החוץ האיראני מוחמד ג'ואד זריף הזהיר שאיראן עשויה לחדש את פעילות הגרעין שלה בקצב מהיר הרבה יותר, בתגובה לצעדי ארצות הברית.⁹ ובינתיים הודיע עלי אכבר צאלחי, ראש הארגון לאנרגיה אטומית של איראן, שארצו פועלת לייצור צנטריפוגות מתקדמות למטרות מחקר; צאלחי הדגיש שפיתוח צנטריפוגות אלה אינו חורג מהגבלות הסכם הגרעין.¹⁰ אבל סביר להניח שאם וכאשר איראן תחליט לחרוג מההגבלות, יסייע הצעד הנוכחי לקצר את התהליך לפיתוח תוכנית העשרת אורניום גדולה.

אלא שדרך זו בעייתית לא פחות מהקודמת, משום שאיראן צריכה להביא בחשבון שצעדים היכולים להתפרש כחתימה לנשק גרעיני עלולים להוביל למהלך צבאי – אמריקאי או ישראלי – נגד אתרי הגרעין. איראן גם תרחיק מעליה את הממשלות האירופיות, משום שפרישתה מההסכם תבטל את יתרונותיו עבורן. מסיבה זו, כנראה, איראן נזהרת עד כה בצעדיה, ולמרות שאימה בהפרת ההגבלות על תוכנית הגרעין, היא טרם פעלה בכיוון זה.

גם בתרחיש של חריגה איראנית מההגבלות על תוכנית הגרעין, ספק אם ממשל טראמפ ימהר להגיב בשימוש בכוח צבאי, בטרם יהיה ברור שאיראן אכן מפרה באופן חמור את הסכם הגרעין, ומתקרבת לפריצה לנשק גרעיני. עד כה הממשל לא גילה נטייה לנקוט מהלכים צבאיים משמעותיים או לאיים בהם על איראן. לפיכך הוא עשוי להעדיף הפעלת לחצים כלכליים כבדים עוד יותר, ולמצות את האפשרות של לחץ לפתיחת הסכם הגרעין לדיון מחודש, בטרם יפנה לאופציה הצבאית.

התרחיש השני שונה במהותו, ונוגע לשינויים שחלו במעמדה של איראן בזירה הסורית. מאז 2014 העבירה איראן כוחות צבאיים למשימות לחימה בזירה הסורית. כוחות אלה כוללים ברובם יחידות מחזבאללה שהועברו מלבנון, מיליציות שיעיות מעיראק ולוחמים שיעים שגויסו בפקיסטן ובאפגניסטן; מיעוטם של הכוחות הם יחידות איראניות מ'משמרות המהפכה' ומ'כוח קודס' הכפוף ל'משמרות המהפכה', המנהיגות את חזבאללה ואת המיליציות השיעיות האחרות בלחימה בסוריה. משימתם הראשונה במעלה של כוחות אלה הייתה לסייע למשטר אסד, שנקלע למצוקה קשה והיה בסכנת התמוטטות. אולם בשלב מוקדם התברר שאיראן מתכוונת להשאיר את כוחותיה בסוריה ללא הגבלת זמן, ולנצל את המאחז הצבאי שהיא בונה שם כדי לחזק במידה משמעותית את האיום מצד חזבאללה על ישראל גם מכיוון החזית הסורית.

מצב זה חייב את ישראל לפגוע שוב ושוב בכוחות איראנים ושיעיים בסוריה, בעיקר באמצעות תקיפות אוויריות. התקיפות כוונו כלפי שיירות המעבירות נשק מתקדם לחזבאללה, מפעלים שאיראן הקימה בסוריה לייצור נשק מתקדם, מאגרי רקטות שאיראן צברה בסוריה עבור חזבאללה ומערכות הגנה אווירית שאיראן הקימה בסוריה.

בתנאים הנוכחיים קיימת סבירות נמוכה לאפשרות של תקיפת מתקני הגרעין באיראן כתוצאה מהידרדרות בין איראן וישראל בזירה הסורית, ולכך מספר סיבות: לממשל טראמפ אין סיבה ועניין להסתבך בעצמו במהלך צבאי באיראן כפועל יוצא של המצב בסוריה; איראן מצידה נזהרה עד כה שלא להרחיק לכת בתגובתה על התקיפות הישראליות בסוריה, כנראה מתוך הערכה שישראל נהנית מיתרון צבאי ניכר על פני איראן בזירה הסורית; ייתכן גם שאיראן חוששת כי ישראל תנצל את ההזדמנות ותתקוף את אתרי הגרעין באיראן; גם רוסיה עשויה להפעיל את השפעתה על שני הצדדים כדי למנוע עימות נרחב ביניהם; ישראל מצידה עשויה להימנע מתקיפת האתרים עקב מורכבות הפעולה והשלכותיה, ובכלל זה מחשש שאיראן תפעיל את מערך הטילים והרקטות שלה ושל חזבאללה נגד מטרות בישראל. אבל נחישותה של ישראל למנוע את בניית המאחז האיראני בסוריה באמצעות המשך התקיפות והגברתן, וההנחה שאיראן תצטרך בסופו של דבר להגיב בהיקף נרחב יותר כדי להגן על כוחותיה – מגבירות את הסיכוי ששני הצדדים יידרדו לעימות נרחב ביניהם. אם הדבר יקרה, אין להוציא מכלל אפשרות שישראל תראה בכך הזדמנות והצדקה לתקוף גם את מתקני הגרעין של איראן.

ישראל תימצא בעניין זה במצב שונה מבעבר. בתקופת ממשל אובמה, מהלך צבאי ישראלי באיראן לא היה אפשרי כמעט. לעומת זאת, יש קרבה רבה בין ישראל לבין ממשל טראמפ. לא ידוע אם קיימת הסכמה או אף הבנה כללית בין ממשלות ארצות-הברית וישראל לגבי התנאים שיש לנקוט בהקשר למהלך צבאי באיראן. סביר יותר להניח שבשלב זה אין עדיין הסכמה כזו, משתי סיבות. האחת, ממשל טראמפ מתמקד עדיין בהגברת הלחצים הכלכליים והמדיניים על איראן. הסיבה

השנייה – ככלל, ממשל טראמפ אינו נוטה לבצע מהלכים צבאיים, אלא כשנוצר איום חמור על ביטחון ארצות-הברית. יתר על כן, בשלב הנוכחי איראן טרם הפרה בצורה בולטת את הסכם הגרעין, ויש עדיין יתרונות להסכם עקב ההגבלות המוטלות על תוכנית הגרעין האיראנית. במצב זה, כל הממשלות האחרות הקשורות בהסכם סבורות שיש להמשיך לקיימו גם אם יש מקום להכניס בו שינויים, וודאי שהן מתנגדות למהלך צבאי באיראן, שיטרוף את הקלפים. למערכת השיקולים הנוגעים לאופציה הצבאית נוסף גם מצבה האסטרטגי של איראן. בשנים האחרונות נראה מצבה של איראן פגיע יותר מאשר בעת אישור הסכם

נחישותה של ישראל
למנוע את בניית המאחז
האיראני בסוריה וההנחה
שאיראן תצטרך בסופו של
דבר להגיב בהיקף נרחב
מגבירות את הסיכוי ששני
הצדדים יידרדו לעימות
נרחב ביניהם.

הגרעין, בשל מספר סיבות: ממשל טראמפ מוכן לנקוט צעדים לשם בלימת האיום האיראני, בינתיים בתחום הכלכלי; עתיד הסכם הגרעין שאיראן מעוניינת בקיומו מוטל בספק עקב פרישת ארצות-הברית ממנו, ולא ברור אם השותפות האחרות

להסכם יצליחו להחיות אותו; ההתערבות הצבאית של איראן בזירה הסורית מעניקה לה נכס חשוב, אבל גם מותירה אותה ואת המיליציות השיעיות בעלות בריתה חשופות לתקיפות אוויריות ישראליות, ללא מענה איראני אפקטיבי; לישראל יש כיום יכולת תקיפה אווירית משופרת, בעקבות קליטת מטוסי ה-F-35; וההתערבות האיראנית בסוריה הפכה גם לבעיה פנימית, כאשר המוני איראנים יוצאים לרחובות בדרישה להפנות לרווחת הציבור את המשאבים הרבים המושקעים בסוריה ובמדינות אחרות.

מצד אחר, איראן אומנם מקיימת קשר ושיתוף פעולה הדוקים יותר עם רוסיה בתחום הצבאי, בעיקר בהקשר להתערבותן בסוריה, אולם קשר זה בעייתי מבחינתה של איראן. יש ביניהן ניגודי אינטרסים ושיקולים לגבי עתידה של סוריה. רוסיה מקיימת הידברות רצופה עם ישראל ברמות הבכירות ביותר, ועד כה לא התערבה בשטח לטובתה של איראן כדי לבלום את התקיפות הישראליות. רוסיה אינה מעוניינת כנראה בהצבת כוחות איראניים ושיעיים בקרבת הגבול הישראלי, מחשש שזו תביא לתקיפות ישראליות חוזרות שיסכנו את ההסדרה העתידה בסוריה ואת יציבות המשטר בה.

משמעויות

התנאים שישפיעו על נקיטת מהלך צבאי נגד איראן השתנו לעומת אלה ששררו בעקבות השגת הסכם הגרעין. ממשל טראמפ נוקט צעדים מהותיים כלפי איראן. לצעדים אלה, להצבעתו על איראן כאיום מרכזי על המעמד והאינטרסים של ארצות הברית, לתמיכתו העקרונית בעמדת ישראל כלפי איראן ולחוסר הוודאות לגבי צעדיו העתידיים כלפי המשטר האיראני – יש משמעות הרתעתית מדאיגה בעיני איראן. על אלה נוספת האפשרות של הידרדרות בעימות בין איראן לישראל בהקשר למאחז הצבאי שאיראן בונה בסוריה.

יחד עם זאת, דווקא הפגיעה במצבה של איראן אינה מגבירה בהכרח רק את הסיכוי למהלך צבאי נגדה. אדרבה, קשייה של איראן פותחים פתח לצעדים חלופיים נוספים נגדה: לחצים כלכליים; הגברת האפשרות של תסיסה פנימית באיראן; פגיעה בכוחותיה בסוריה; לחץ לפתיחת הסכם הגרעין למשא ומתן מחודש, שאולי יוביל להסכם חיובי יותר מבחינת ארצות הברית וישראל; והגברת שיתוף הפעולה בין ארצות הברית לישראל ולערב הסעודית לשם הצרת צעדיה של איראן. אם צעדים מעין אלה יהיו אפקטיביים, לא יהיה צורך בשלב זה במהלך צבאי באיראן בהקשר הגרעיני. זו אולי הסיבה לכך שבתקופת ממשל טראמפ, הן ארצות הברית והן ישראל אינן מזכירות בינתיים את האופציה הצבאית – ובכל מקרה פחות מאשר בתקופת ממשל אובמה.

אולם למרות שיפור הסיכויים לצעדים חלופיים, לא נעלם גם הסיכוי למהלך צבאי, בעיקר אם יתברר שיעילותם של צעדי ממשל טראמפ פוחתת, אם איראן תמצא דרכים – בשיתוף עם ממשלות אחרות – להפחית את השפעתם. מהלך כזה יכול להתבצע לפחות בשני תרחישים. האחד – נקיטת צעדים משמעותיים מצד איראן בתחום הגרעין בתגובה ללחצי ארצות־הברית. צעדים כאלה יקרבו אותה לפריצה לנשק גרעיני, על רקע התמוטטות הסכם הגרעין וסירוב איראני להכניס שינויים מהותיים בהסכם הגרעין. התרחיש השני – הידרדרות צבאית בין איראן לישראל בזירה הסורית, שתיצור הזדמנות לישראל לתקוף את יעדי הגרעין באיראן. אין מדובר בעימות מוגבל שעלול לכלול החמרה של התקיפות הישראליות בסוריה, ובירי ספוראדי של רקטות וטילים מהצד האיראני – אלה לא ייצרו עילה לתקיפת אתרי הגרעין. מדובר בהידרדרות מקיפה וכבדת משקל, שעלולה לכלול ירי מסיבי של טילים ורקטות על יעדים ישראלים מצד חזבאללה מלבנון ומסוריה, ואולי מאיראן עצמה, שייתנו בידי ישראל הצדקה לנצל את ההזדמנות ולפגוע באתרי הגרעין באיראן.

אם האפשרות של מהלך צבאי תעמוד על הפרק באחד התרחישים הללו, שאלה חשובה תהיה מי ייטול על עצמו את הביצוע. כבר נאמר כי יהיו שתי מועמדות בלבד לביצוע המהלך – ארצות־הברית וישראל. לארצות־הברית יש יתרון ניכר על ישראל מבחינה מבצעית. כוחותיה האוויריים מוצבים בקרבה רבה יותר ליעדים באיראן, ויכולותיה המבצעיות משופרות יותר. כושר ההרתעה שלה כלפי איראן גבוה יותר מזה של ישראל, והוא עשוי להרתיע את איראן מנקיטת תגובה משמעותית בעקבות התקיפה. לארצות־הברית יש גם יכולת גבוהה יותר מזו של ישראל לבצע סדרה של תקיפות לאורך זמן, כדי למנוע מאיראן לשקם

את האתרים שייפגעו, ייתכן עד כדי כך שאיראן תוותר על ניסיון ממושך לבנות מחדש את תוכנית הגרעין. גם מבחינה מדינית יש לארצות־הברית יכולת עמידה טובה במידה רבה מזו של ישראל מול תגובה בינלאומית.

אף על פי כן, אם הממשל יגיע למסקנה שהמהלך הצבאי הכרחי כדי לעצור את איראן בדרך לנשק גרעיני, אפשר שהוא יעדיף שהתקיפה תבוצע על ידי ישראל, בגיבוי אמריקאי. הסיבות להעדפה זו יכולות להיות האינטרס של הממשל לא להסתבך בפעילות צבאית במזרח התיכון

מעבר למאבק בטרור, וההנחה שביצוע המהלך בידי ישראל יותיר לממשל חופש פעולה רב יותר בניצול תוצאותיו. מכל מקום, אם בחינת האופציה הצבאית תהיה קשורה בהידרדרות חמורה בין איראן לישראל בזירה הסורית, סביר יותר להניח שתקיפת אתרי הגרעין באיראן תבוצע על ידי ישראל, ייתכן בגיבוי אמריקאי.

אם הממשל יגיע למסקנה שהמהלך הצבאי הכרחי כדי לעצור את איראן בדרך לנשק גרעיני, אפשר שהוא יעדיף שהתקיפה תבוצע על ידי ישראל, בגיבוי אמריקאי.

שאלה חשובה הנוגעת לאופציה הצבאית תהיה בעניין לוח הזמנים לפעולה ומידת ההסכמה לגביה. מבחינה זו עשוי להיות הבדל בין שני התרחישים. סביר להניח שגם אם איראן תחרוג מההגבלות שהוטלו על תוכנית הגרעין שלה במסגרת ההסכם, לא כל חריגה תוביל למהלך צבאי. ברור שלא תהיה הסכמה בין הממשלות הנוגעות בדבר לגבי מהות ההפרה שתחייב תגובה צבאית. אפשר גם לצפות שמלבד ארצות־הברית, השותפות האחרות להסכם ימשיכו לדבוק בעמדתן שבכל מקרה אין לפנות למהלך צבאי, אלא במצב קיצוני.

סביר להניח שגם אם יאותרו צעדים שיחשידו את מהלכיה של איראן בתחום הגרעין, יידרש פרק זמן לא קצר לגיבוש החלטה בכיוון המהלך הצבאי. כן יידרש זמן ניכר כדי לבדוק את מהותם של הצעדים האיראניים ולהסכים על מידת חומרתם, לפחות בין ארצות־הברית וישראל. ולא פחות חשוב, גם אם הממשל האמריקאי ישקול בחיוב את האופציה הצבאית, הוא יבקש למצות לפני כן את כל האפשרויות האחרות, כולל בחינת נכונותה של איראן לוותר, וניסיון לבנות קואליציה שתתמוך במהלך כוח נגד איראן.

לעומת זאת, תרחיש ההידרדרות בין איראן לישראל עשוי להיות מורכב פחות ומהיר יותר. פעילות שני הצדדים ועמדותיהם יהיו ברורות יותר, מספר השחקנים יהיה קטן יותר, קבלת ההחלטות עשויה להיות מהירה יותר ואם תתקבל החלטה לתקוף את אתרי גרעין – סביר להניח שזו תבוצע בידי ישראל.

השורה התחתונה: בתנאים הנוכחיים אין בסיס מספיק – אמריקאי או ישראלי – לתקיפת אתרי הגרעין. בסוגיית הגרעין יש למהלך הצבאי חלופה נאותה בדמות הלחצים האמריקאיים על איראן, והעימות בין איראן לישראל בחזית הסורית עדיין מוגבל. אלא שבתנאים אלה עלול לחול שינוי – אם איראן תאיץ את פעילות הגרעין שלה במידה ניכרת ומאיימת, או אם העימות בין איראן לישראל יידרדר לממדים של מלחמת טילים.

הערות

- 1 Jeffrey Goldberg, "Obama to Iran and Israel: 'As President of the United States, I Don't Bluff'," *The Atlantic*, March 2, 2012, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/03/obama-to-iran-and-israel-as-president-of-the-united-states-i-dont-bluff/253875/>
- 2 Daniel Sobelman, "Restraining an Ally: Israel, the United States, and Iran's Nuclear Program, 2011-2012", *Texas National Security Review*, August 14, 2018, <https://tnsr.org/2018/08/restraining-an-ally-israel-the-united-states-and-irans-nuclear-program-2011-2012/>
- 3 Ray McGovern, "Mullen Wary of Israeli Attack on Iran", *Common Dreams*, March 7, 2010, <https://www.commondreams.org/views/2010/03/07/mullen-wary-israeli-attack-iran>
Gary Samore and Ephraim Kam, "What is the Israeli attack on Iran? ראו הרחבה בעניין זה: What

- Happened to the Military Option Against Iran?", Iran Matters, Belfer Center, Harvard University, September 29, 2015, <https://www.belfercenter.org/index.php/publication/what-happened-military-option-against-iran>
- "Obama: No green Light for Israel to attack Iran", CNN, July 7, 2009, 4
<http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/07/07/obama.israel.iran/index.html>
- "After the Deal: A New Iran Strategy", U.S. Department of State, Washington 5
D.C., May 21, 2018, <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/05/282301.htm>
- Herb Keinon, "Bolton Defends Israeli Strikes in Syria Against Iranian Targets", 6
The Jerusalem Post, August 22, 2018, <https://www.jpost.com/Middle-East/Iran-News/Bolton-defends-as-legitimate-self-defense-Israeli-strike-in-Syria-565504>
- "Pompeo: Iran will face 'wrath of entire world' if it pursues nuclear weapons", 7
Times of Israel, June 26, 2018, <https://www.timesofisrael.com/pompeo-iran-to-face-wrath-of-entire-world-should-it-pursue-nuclear-weapons>
- "Iran's Khamenei says nuclear deal can be abandoned if does not serve interest: 8
Website", U.S. News, August 29, 2018, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2018-08-29/irans-khamenei-says-nuclear-deal-can-be-abandoned-if-does-not-serve-interests-website>
- Iranian Foreign Minister Javad Zarif: "Trump's behavior will prompt backlash", 9
CBS News, September 30, 2018, <https://www.cbsnews.com/news/iranian-foreign-minister-javad-zarif-on-face-the-nation-trumps-bully-behavior-will-prompt-backlash/>
- "Iran's nuclear chief: Iran to produce advanced centrifuges within bounds 10
of JCPOA", Mehr News Agency, June 7, 2018, <https://en.mehrnews.com/news/134605/Iran-to-produce-advanced-centrifuges-within-bounds-of-JCPOA>